

ยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

Strategy of Organic Rice Production in Ubon Ratchathani Province

วรราชชน สีหบุตร¹ สึงวาล สมบูรณ์² และ โชชน ศรีเกตุ³

Watsachon Sihaboot¹ Sungwarl Somboon² and Chodsana Sriket³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มเป้าหมายที่ใช้สำหรับการศึกษาศาภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีคือ และ เกษตรกรที่ทำนาข้าวอินทรีย์ ผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้บริโภค จำนวน 288 คน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านข้าวอินทรีย์ จำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัยพบว่า การพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี มี 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ คือ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ โดยส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ จัดทำข้อมูลสารสนเทศทางด้านการผลิต การตลาดและราคา เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้กับเกษตรกร ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยจัดหาปัจจัยการผลิตที่เพียงพอทั้งคุณภาพและปริมาณ พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทาน พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตข้าวอินทรีย์ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคุณภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ โดยจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานสากล และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน โดยสร้างปราชญ์ชาวบ้านที่มีสมรรถนะสูง เป็นศูนย์กลางและเครือข่ายการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ และปลูกฝังจิตสำนึกให้เกษตรกรรู้จักพึ่งพาตนเอง ผลจากการประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีโดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า ด้านความเหมาะสมของยุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากที่สุด และความเป็นไปได้ของยุทธศาสตร์อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: ข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวอินทรีย์ ยุทธศาสตร์

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Doctoral Student, Division of Regional Development Strategy, Graduate School, Ubon Ratchathani Rajabhat University.

² สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Division of Agriculture, Faculty of Agriculture, Ubon Ratchathani Rajabhat University.

³ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Division of Food Science and Technology, Faculty of Agriculture, Ubon Ratchathani Rajabhat University.

Abstract

The objective of this research was to develop organic rice production strategies in Ubon Ratchathani Province. The target groups of this study were 288 organic rice production farmers, the community leaders, and the consumers and 5 specialists in organic rice production. A questionnaire and an interview form were used as the data collection instruments. Percentage, mean, and standard deviation were used for statistical analysis. The research findings were as follows. The development strategies of organic rice production had 4 strategic aspects: 1) increasing the planted rice area by promoting the organic rice, organizing information on production, marketing and pricing to develop knowledge for the farmers; 2) increasing the efficiency of organic rice production by supplying production resources with sufficient quality and quantity, developing water sources and irrigation systems, and supporting modern technology for organic rice production; 3) developing organic rice production to meet higher quality standards by providing training involving organic rice to meet international standard; and 4) developing organic rice production farmers to achieve self-sufficiency and sustainability in organic rice production by developing competent local philosophers as centers and networks for technology transferring of organic rice production, and creating awareness of the farmers' self-reliance. The strategies evaluation showed that the organic rice production strategies had the potential for consistent accomplishment of propriety at the highest level and the feasibility was at a higher level.

Keywords: Organic rice, Organic rice production, Strategy

บทนำ

ในสภาพปัจจุบันการผลิตข้าวอินทรีย์เริ่มเข้ามามีบทบาทในการทำเกษตรกรรมมากขึ้น เนื่องจาก โรคภัยไข้เจ็บ ที่เกิดมาจากสารเคมีส่วนใหญ่ ทำให้คนส่วนใหญ่เริ่มสนใจสุขภาพมากยิ่งขึ้น หลักการสำคัญ คือ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีและสารที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ทางเคมี ทุกชนิดในทุกขั้นตอนการผลิตและเก็บรักษาผลผลิต แต่ให้ใช้ความอุดมสมบูรณ์ของดินจากอินทรีย์วัตถุ (Organic matter) ในสภาพธรรมชาติ และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยวัสดุอินทรีย์ ในส่วนการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชใช้แมลงศัตรูธรรมชาติควบคุมการระบาด ใช้ข้าวพันธุ์ต้านทาน วิธีการปลูกและการจัดการพืชที่เหมาะสมเพื่อสร้างสมดุลธาตุอาหารในต้นข้าวทำให้ต้นข้าวมีความแข็งแรง ต้านทานโรคได้ดี ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้ได้ผลผลิตผลข้าวที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยจากอันตรายของสารตกค้าง ส่งผลให้

ผู้บริโภคมีสุขภาพดีและคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน (ชนวน, 2550) ทั้งนี้จากงานศึกษาของ Worthington (2001) ซึ่งศึกษาเอกสารของงานวิจัย 41 เรื่อง ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรทั่วไป 1,240 ชนิด พบว่า คุณค่าทางโภชนาการของผลผลิตเกษตรอินทรีย์สูงกว่าผลผลิตทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งคาดว่า น่าจะเกิดจาก 2 ปัจจัยสำคัญ คือ 1) การปรับปรุงบำรุงดินในระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทำให้พืชเกษตรอินทรีย์มีระบบเมตาโบลิซึมที่ดีกว่า ส่งผลให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีวิตามินซี ธาตุเหล็ก แมกนีเซียม และฟอสฟอรัสที่สูงกว่าผลผลิตที่ไม่ใช่เกษตรอินทรีย์ รวมทั้งมีไนเตรทและโลหะหนักตกค้างน้อยกว่า (ไนเตรทเป็นสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพผู้บริโภค) และในขณะเดียวกัน ปริมาณโปรตีนในผลผลิตเกษตรอินทรีย์ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับผลผลิตทั่วไป 2) ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีปริมาณน้ำในผลผลิตต่ำกว่า (เฉลี่ย 20%) ซึ่งทำให้มวลแห้ง (Dry matter) สูงกว่าผลผลิตทั่วไป

ส่งผลให้ผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์มีปริมาณธาตุอาหารต่าง ๆ ในสัดส่วนที่มากกว่าผลผลิตทั่วไป แต่การผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานนั้น เกษตรกรต้องทำความเข้าใจในหลายๆ ด้าน เช่น การผลิตต้องสอดคล้องกับระบบนิเวศเกษตรของชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบอินทรีย์จะอยู่ในระดับที่สมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับความพร้อมของเกษตรกรแต่ละรายที่มีแตกต่างกันในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ เงินทุน ปัจจัยการผลิตต่างๆ ศักยภาพของพื้นที่ฟาร์ม และสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ส่วนการจัดการธาตุพืชอาหารในแปลงนา ของเกษตรกรต้องมีการเพิ่มอินทรีย์วัตถุต่างๆ ให้แก่ดิน ในด้านการป้องกันกำจัดศัตรูพืชจะเน้นกระบวนการป้องกันมากกว่าการกำจัด ซึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของนาข้าว และที่สำคัญ ต้องมีมาตรการสำหรับป้องกันการปนเปื้อนจากสารเคมีและมลพิษต่างๆ รวมไปถึงการแปรรูปที่ต้องใช้ เฉพาะวิถีทางชีวภาพ และกายภาพเท่านั้น อย่างไรก็ตามการผลิตกันที่จะได้รับอนุญาตให้ใช้ตราเกษตรอินทรีย์นั้น ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการจะต้องมีการปฏิบัติตามมาตรฐานการทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องในระยะเวลาประมาณ 12-36 เดือน (สุวิทย์, 2554) นอกจากนี้ปัญหาของตัวเกษตรกรเองแล้ว ยังพบปัญหาการจัดการกลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากขาดการบันทึกข้อมูลปัจจัยการผลิต ข้อมูลจำนวนผลผลิต และการบริหารจัดการในการควบคุมคุณภาพตลอดจนการจัดการการตลาดแบบพึ่งพาผู้อื่น และขบวนการผลิตแบบพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากแหล่งภายนอกเป็นสาเหตุใหญ่ที่ไม่สามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้ (สุมาลี, 2556)

จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ปลูกข้าวรวม 4,364,108 ไร่ ผลผลิตรวมจำนวน 1,726,280 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 395 กิโลกรัมต่อไร่ มูลค่าผลผลิตรวม 23,670 ล้านบาท และได้มีแผนนโยบายมุ่งเน้นให้ผลิตข้าวหอมมะลิที่คุณภาพด้วยระบบการเกษตรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ข้าว (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2557) ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี และประเมินความเหมาะสมและโอกาสเป็นไปได้ของยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางให้กับผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรได้ทำนาข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงการเป็นแหล่งผลิตข้าวอินทรีย์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการ

ส่งออก และเป็นการพัฒนาทางการเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

1.1 ศึกษาและวิเคราะห์ สังเคราะห์จากเอกสาร ผู้รู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้เชี่ยวชาญด้านข้าวอินทรีย์ด้วยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างเกี่ยวกับองค์ประกอบ และแนวทางในการพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาแบบสอบถาม

1.3 นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นและผ่านการตรวจสอบไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต พ่อค้า ผู้นำชุมชนและผู้บริโภค รวบรวมแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์สภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ระยะที่ 2 การพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

2.1 นำสารสนเทศที่ได้จากระยะที่ 1 มาใช้ประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยใช้เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ และผู้นำชุมชน เพื่อเป็นแนวทางยกร่างยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

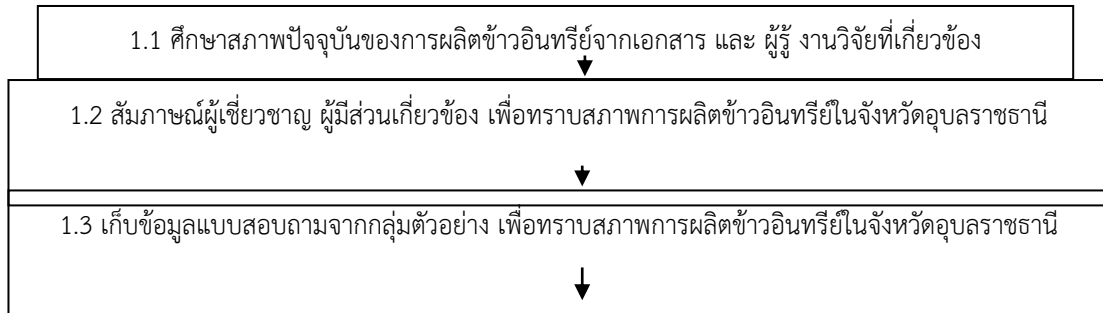
2.2 ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแผนยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้เชี่ยวชาญ

2.3 พัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

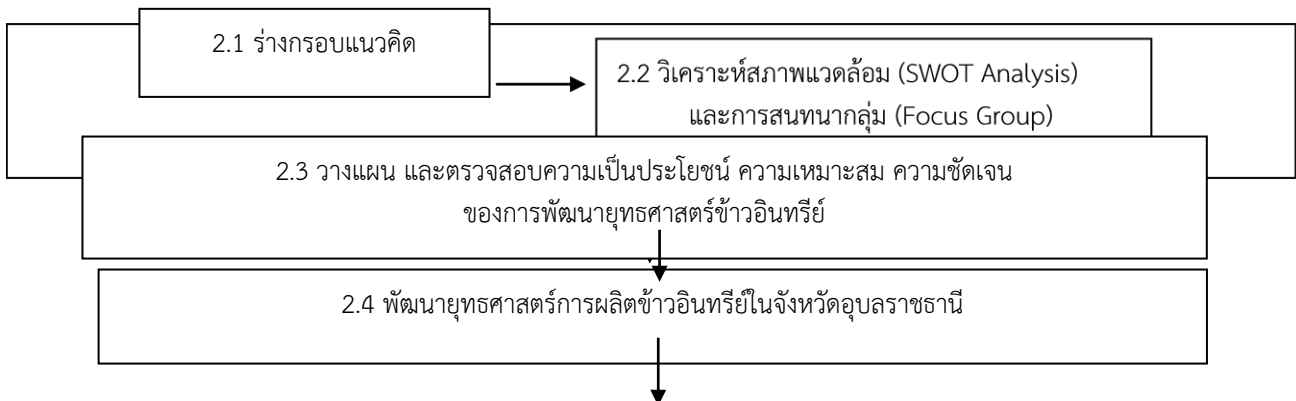
ระยะที่ 3 ประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาขึ้น

- ดำเนินการประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standard) และด้านความเหมาะสม (Propriety Standard) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ก่อนนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปใช้ปรับปรุงและพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการวิจัย หรือ การพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ได้สรุปขั้นตอนดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ระยะที่ 2 พัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ระยะที่ 3 ประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาขึ้น

ภาพที่ 1. ขั้นตอนการพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

1. ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสภาพข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การผลิตข้าวอินทรีย์ยังไม่ได้ตามมาตรฐานสากล เนื่องจากในการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันมีความหลากหลายมาก ทำให้เกษตรกรที่ต้องการรับรองมาตรฐานต้องปฏิบัติตามและเสียค่าใช้จ่ายอย่างซ้ำซ้อน และการรับรองดังกล่าวยังให้ขอบเขตที่แตกต่างกัน ซึ่งเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจและยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติหรือแนวทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรรายย่อย มีการผลิตข้าวอินทรีย์ และจำหน่ายเอง หรืออาจมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยในรูปแบบของสหกรณ์ มีการ

ควบคุมดูแลโดยคณะกรรมการ ผู้แทนเกษตรกร ที่ทำหน้าที่ควบคุมการผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่ตลาดต้องการ รวมถึงการนำผลิตผลข้าวอินทรีย์มาแปรรูปจำหน่ายสำหรับค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรอง ตามมาตรฐาน Organic Thailand สมาคมหรือสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบเกษตรกรจะขายผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ได้ในราคาสูงกว่าราคาท้องตลาด ในปัจจุบันการตลาดข้าวอินทรีย์ มีความต้องการซื้อ (Demand) ค่อนข้างสูง ราคาขายข้าวอินทรีย์ข้าวเปลือกสูงกว่าข้าวทั่วไปในท้องตลาด แต่ปัญหาอยู่ที่ความต้องการขาย (Supply) เกษตรกรไม่สามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เมื่อมีการสั่งซื้อในปริมาณมาก ตามระยะเวลาที่ต่อเนื่อง เกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรไม่สามารถผลิตหรือเสาะหาผลผลิตข้าวอินทรีย์ ตอบสนองตลาดได้ ทำให้สูญเสียโอกาส และตลาดค้าข้าวอินทรีย์ นอกจากนี้การ

เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ยังทำได้ไม่ทั่วถึงผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ ทำให้การผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานียังไม่ประสบความสำเร็จมากเท่าที่ควร

2. ผลจากการสัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถามสำหรับเกษตรกรผู้ผลิต พ่อค้า และผู้นำชุมชน ในอำเภอ กุดข้าวปุ้น อำเภอเขมราฐ อำเภอเดชอุดม อำเภอตระการพืชผล อำเภอนาตาล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอม่วงสามสิบ อำเภวารินชำราบ อำเภอเหล่าเสือโก้ก และอำเภอศรีเมืองใหม่ เกี่ยวกับสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่า สภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ค่าเฉลี่ยมากที่สุดมี 2 ข้อ คือ 1) การการตลาดของข้าวอินทรีย์มีความต้องการซื้อค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 4.63$) 2) การพัฒนาเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ให้ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ($\bar{X} = 4.54$) รองลงมาคือค่าเฉลี่ยระดับมาก เช่น เกษตรกรยังมีความสับสนในมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ชัดเจน ($\bar{X} = 4.47$) ในอนาคตจะมีผู้บริโภคข้าวอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ($\bar{X} = 4.46$) และ ความชัดเจนในขั้นตอนของการผลิตข้าวอินทรีย์ ($\bar{X} = 4.45$) ในขณะที่ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อมูลผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี เช่น ปริมาณการผลิต ข้าวแต่ละชนิด ยังไม่ชัดเจน ($\bar{X} = 2.15$)

2. ผลการพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ และภายหลังจากการประชุมในการสนทนากลุ่ม (Focus group) ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่กรอบยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

จากภาพยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้จากการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) สามารถจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ 4 ประเด็น โดยมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์หลักและประเด็นยุทธศาสตร์ดังนี้

วิสัยทัศน์: จังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลาง เครือข่ายในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานสากล และเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

พันธกิจ: ส่งเสริมให้มีการเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี, ส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรมีความสามารถในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์สูงขึ้น, ส่งเสริม สนับสนุนการยกระดับคุณภาพการเพิ่มมูลค่าของสินค้าข้าวอินทรีย์ให้ตรงตามมาตรฐาน และส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

วัตถุประสงค์หลัก: เกษตรกรสามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถพึ่งพาตนเองได้

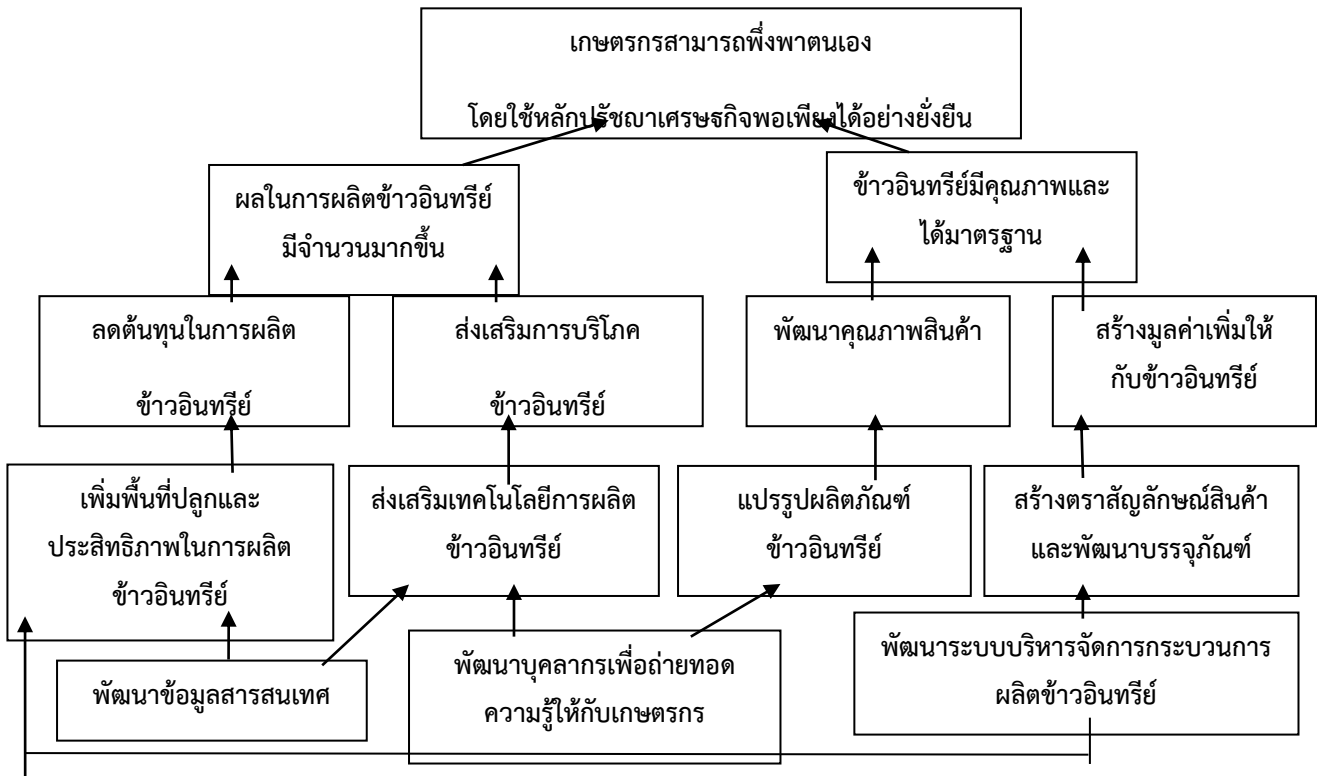
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์นี้ เนื่องจากการตลาดข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันมีความต้องการซื้อค่อนข้างสูง แต่เกษตรกรไม่สามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ประกอบกับการผลิตข้าวแบบใช้สารเคมีในปัจจุบันมีค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นซึ่งไม่คุ้มค่ากับราคาขายข้าวในท้องตลาด อีกทั้งยังส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและมีผลต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค (กรมการข้าว, 2555)

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์นี้ เนื่องจากการผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันเกษตรกรยังขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี ขาดแคลนปัจจัยการผลิตที่เพียงพอ รวมถึงขาดความรู้ความเข้าใจในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อม และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตข้าวเพื่อลดความสูญเสียในระหว่างการเก็บรักษาและการขนส่งผลิตผล ส่งผลให้ปริมาณการผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันขาดความต่อเนื่อง จึงควรเพิ่มประสิทธิภาพของผลิตผลให้มีคุณภาพ (นราพันธ์, 2555)

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์นี้ เนื่องจากในปัจจุบันตลาดข้าวอินทรีย์เน้นเรื่องของคุณภาพมากกว่าปริมาณ ดังนั้นการผลิตข้าวอินทรีย์ของไทยจึงต้องเร่งรัด

การเพิ่มศักยภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันทางการค้า ให้มีส่วนแบ่งการตลาดมากกว่าประเทศคู่แข่ง อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมและยกระดับคุณภาพข้าวอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานอย่างยั่งยืน (นิพนธ์ และคณะ, 2555)

กรอบยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 2. กรอบยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์นี้ เนื่องจากส่วนใหญ่เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันมีอายุเฉลี่ยค่อนข้างสูง ประกอบกับปราชญ์ชาวบ้านที่มีสมรรถนะสูงในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจมีจำนวนน้อย และหากมีการรวบรวมหรือเผยแพร่ภูมิปัญญาให้กับเกษตรกรหรือผู้ที่สนใจแบบมีส่วนร่วมและเป็นระบบน่าจะทำให้มีผู้สนใจทำนาอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น (กรมการข้าว, 2555; เสงี่ยม, 2553)

3. ผลการประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาขึ้น

ผลจากการประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาขึ้น จากความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ พบว่า ความเหมาะสมของยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$) โดยประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ ภาพรวม ($\bar{X} = 4.60$)

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ ภาพรวม ($\bar{X} = 4.72$) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานภาพรวม ($\bar{X} = 4.40$) และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน ภาพรวม ($\bar{X} = 4.32$) สำหรับความเป็นไปได้ของยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.43$) โดยประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ ภาพรวม ($\bar{X} = 4.45$) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ ภาพรวม ($\bar{X} = 4.48$) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานภาพรวม ($\bar{X} = 4.30$) และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน ภาพรวม ($\bar{X} = 4.36$)

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

1. สภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การดำเนินกิจกรรมที่เป็นการผลิตข้าวอินทรีย์ยังไม่ได้ตามมาตรฐานต่าง ๆ เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจและยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติหรือพัฒนาเป็นแนวทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดเก็บข้อมูลการผลิตข้าวอินทรีย์ไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถวางแผนการผลิตและการตลาดได้ ทำให้เสียโอกาสทางการค้าขายในตลาดข้าวอินทรีย์ เกษตรกรรายย่อย มีการผลิตข้าวอินทรีย์และจำหน่ายเอง

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในระดับมากที่สุด ประเด็นเรื่อง การตลาดของข้าวอินทรีย์ มีความต้องการซื้อค่อนข้างสูง และได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ให้ทันสมัย และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ส่วนในระดับน้อยที่สุด คือ ประเด็นเรื่อง การขาดข้อมูลผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี เช่น ปริมาณการผลิตข้าวแต่ละชนิด

3. จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการสนับสนุนกลุ่ม สามารถพัฒนายุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ได้ 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์มีเป้าประสงค์ เพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกและเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีโดยมีกลยุทธ์ดังนี้ คือ ส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ โดยเน้นพันธุ์ข้าวที่ตรงตามความต้องการของตลาด จัดทำข้อมูลสารสนเทศทางด้านการผลิต การตลาด และราคา เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในการปลูกข้าวอินทรีย์

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ มีเป้าประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ได้ปริมาณผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำลง โดยมีกลยุทธ์ดังนี้ คือ จัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมและเพียงพอให้ทันกับฤดูเพาะปลูก ให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอ พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทาน รวมถึงเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตข้าวอินทรีย์ และลดการสูญเสียคุณภาพระหว่างการเก็บรักษาและการขนส่ง

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน มีเป้าประสงค์ เพื่อให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่เกษตรกรผลิตได้ มีความปลอดภัย มีคุณภาพได้มาตรฐานตามเกณฑ์ของ IFOAM หรือเกณฑ์มาตรฐานของผู้รับซื้อ โดยมีกลยุทธ์ดังนี้ คือ จัด

อบรมความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ตามเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ และแนวทางการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้ตามมาตรฐาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน มีเป้าประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการผลิตข้าวอินทรีย์มากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โดยมีกลยุทธ์ดังนี้ คือ สร้างศูนย์กลางและเครือข่ายการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกให้เกษตรกรรู้จักพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน สร้างปราชญ์ชาวบ้านที่มีสมรรถนะสูงในการผลิตข้าวอินทรีย์ เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรที่สนใจ สร้างระบบความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกร (ต้นน้ำ) โรงสีและผู้ประกอบการค้าข้าว และผู้จำหน่าย (กลางน้ำ) และผู้บริโภค (ปลายน้ำ) ในรูปแบบของการจัดการห่วงโซ่อุปทาน รวมถึงสนับสนุน เชิดชู และประกาศเกียรติคุณเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

4. การประเมินยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาขึ้น โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นยุทธศาสตร์มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$) และความเป็นไปได้ของประเด็นยุทธศาสตร์มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.43$)

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ภาครัฐควรให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพการจัดการแหล่งน้ำ การขยายคลองส่งน้ำในโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ การเกษตร ตลอดจนให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูป การเก็บรักษา การตลาด

2. เกษตรกรรายย่อยที่เหลือน้อยอาจมีบทบาทเปลี่ยนแปลงไป โดยเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่หรือผู้ประกอบการที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการผลิตข้าวอินทรีย์ แต่มีบทบาทอื่นด้วย ซึ่งเกษตรกรกลุ่มนี้จะต้องเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ และสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม เช่น การควบคุมแมลงศัตรูพืช (น้ำส้มควันไม้ น้ำสกัดจากสะเดาหรือพืชสมุนไพรอื่น ๆ) การบริหารจัดการฟืนนา การจัดทำรายรับรายจ่ายในการผลิตข้าว เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อลดต้นทุนการผลิตไม่ให้สูงเกินความจำเป็น เพิ่มผลผลิตต่อไร่ และมีความเข้าใจกลไกการตลาด

3. เกษตรกรต้องร่วมมือกันบนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกัน ในการวางแผนบริหารจัดการพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์อย่างเป็นระบบ เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เช่น ด้านการป้องกันกำจัดศัตรูและการอารักขาข้าวอินทรีย์ เกษตรกรเกือบทั้งหมดยังไม่เข้าใจระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ถูกต้อง ซึ่งห้ามเผาตอซัง ฟางข้าว และวัสดุในแปลงนาเมื่อมีโรคระบาด ควรใช้วิธีการป้องกันกำจัดแบบผสมผสาน ควรส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกรได้รับการฝึกอบรมกับผู้เชี่ยวชาญด้านข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ และควรมีการบริหารจัดการน้ำตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ

4. เกษตรกรควรร่วมมือกับผู้ประกอบการรายย่อย (Small enterprise) ในพื้นที่ใกล้เคียงที่ผูกโยงและสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์ เช่น การทำเมล็ดพันธุ์ข้าว การทำปุ๋ยอินทรีย์ การแปรรูปข้าว การออกแบบตราสินค้าและทำบรรจุภัณฑ์เพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมการข้าว. 2555. ยุทธศาสตร์ข้าวไทย ฉบับที่ 2 ปี 2555-2559. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ชนวน รัตนวราหะ. 2550. เกษตรอินทรีย์ : เอกสารวิชาการ. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

นราพันธ์ จันทรกระจ่าง. 2555. ต้นทุนโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการโรงสีในห่วงโซ่อุปทานข้าวอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิพนธ์ พัวพงศกร บุญจิต ฐิตาภวัฒน์กุล เรื่องไร้โตกฤษณะ ประพิณวดี ศิริศุภลักษณ์ อีสริยา

นิติทัศน์ประเภท อรชสนราสินธุ์วงศ์ วลีรัตน์ สุพรรณชาติ สันติ แสงเลิศไสว สุชาติ อุดมโสภกิจ ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ ชัยสิทธิ์ อนุชิตวรวงศ์ นิภา ศรีอนันต์ เศกเมธาสุราษฎร์ กัมพล ปันตะแก้ว และ วาริรัตน์ เพชรสีช่วง. 2555. ยุทธศาสตร์ข้าวไทย การวิจัยพัฒนาข้าวไทยและการมองไปข้างหน้า นโยบายเกษตรไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2559, จาก <http://tdri.or.th/~research/a149/>

สุขวิทย์ โสภภาพ. 2554. ข้าวอินทรีย์: แนวคิดและแนวทางการผลิต. การเกษตรราชภัฏ. 10(2), 43-53.

สุมาลี เจริญจิตร. 2556. รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรและการจัดการตลาดกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ปลอดภัย บ้านราษฎร์เจริญและบ้านทองกลาง จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 5(พฤษภาคม - มิถุนายน 2556), 41-58.

เสงี่ยม กอนไธสง. 2533. การเปรียบเทียบระบบการจัดการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี. 2557. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. 2558-2562). อุบลราชธานี : ฝ่ายนโยบายและแผน กองแผนและงบประมาณ.

Worthington, V. 2001. Nutritional quality of organic versus conventional fruits, vegetables, and grains. The Journal of Alternative & Complementary Medicine 7(2), 161-173.